

AUTORSTVO I PRISTUPNICE ZA AUDIOVIZUALNU GRAĐU

AUTHORSHIP AND ACCESS POINTS FOR AUDIOVISUAL RESOURCES

Vikica Semenski
Knjižnice grada Zagreba
vikica.semenski@kgz.hr

UDK / UDC 025.342:025.177
Stručni rad / Professional paper
Primljeno / Received: 20. 10. 2015.

Sažetak

Problem pristupnica za audiovizualnu građu usko je povezan s pitanjem autorstva audiovizualnih djela u čijem stvaranju sudjeluje više autora. U radu se analiziraju pojedini autorski udjeli s ciljem utvrđivanja najznačajnijeg doprinosa i odgovarajuće odgovornosti za djelo u cjelini. Rad donosi pregled određivanja autorstva audiovizualnog djela u bibliografskim standardima i pojedinim pravilnicima te pregled zakonskih odredbi o autorstvu i autorskom pravu na audiovizualno djelo u europskom i anglo-američkom zakonodavstvu. Aktualna kataložna praksa ilustrirana je karakterističnim primjerima nekih nacionalnih i narodnih knjižnica. Prijedlozi odabira pristupnica navedeni su za igrane, dokumentarne i animirane filmove te za televizijske serije kao najzastupljeniju AV građu u fondovima narodnih knjižnica.

Ključne riječi: pristupnice, audiovizualna građa, autorstvo

Summary

The problem of access points for AV resources is closely connected with the question of authorship of an audiovisual work because usually several authors are involved in the creation of this kind of work. The paper analyzes the different categories of responsibility with the aim to determine the most significant contribution for the

work as a whole. The paper provides an overview of the ways of determining authorship of audiovisual works in the cataloging standards and regulations, as well as some legal solutions in authorship and copyright laws in the European and Anglo-American legislation. Current cataloging practice is illustrated by typical examples from the world and Croatian national and public libraries. The proposed selection of access points is given for fiction, documentary and animated films, and television series as the most common AV resources in public libraries' collections.

Keywords: access point, audiovisual resources, authorship

Uvod

Audiovizualna građa čini važan dio fonda narodnih knjižnica i njen udio u fondu neprekidno raste. Sofisticirana tehnologija koja omogućuje korisnicima interaktivno pretraživanje pomoću *tagiranja* i recenzija, faceta navigacija, raznovrsna sortiranja i druge mogućnosti suvremenih *online* kataloga, nameću potrebu za cjelovitim pristupom obradi neknjižne građe i „eferbeerizacijom“ kataloga. Primjena proširenog kataložnog opisa AV građe dijelom ispunjava zahtjeve korisnika za potpunijom informacijom. Međutim, uz informatičku tehnologiju i bibliografski opis koji su korisnicima na raspolaganju, neophodno je i rješavanje problema autorstva i određivanje pristupnica za AV građu u čijem stvaranju sudjeluje više osoba/obitelji/korporativnih tijela. Upravo pristupnice u najvećoj mjeri omogućuju korisnicima postizanje cilja – pronalaženje, identifikaciju, odabir i dobivanje tražene jedinice. Potpunije iskorištavanje podataka bibliografskog zapisa i informacijskog potencijala *online* kataloga olakšavaju korisnicima ostvarenje tog cilja.

1. Autorstvo

1.1. Standardi i pravilnici

Pojam autorstva odnosi se na odgovornost za stvaranje djela. Prema standardu *ISBD(NBM): međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe*¹ ta odgovornost predstavlja stvaranje intelektualnog ili umjetničkog sadržaja

¹ ISBD(NBM) : međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe / preporučila Komisija za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor Sekcije za katalogizaciju Međunarodne federacije bibliotekarskih društava i ustanova ; [s engleskog prevela, hrvatske primjere odabrala i izradila Vedrana Juričić]. Prerađeno izd. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1993.

djela što ga jedinica sadrži, doprinos stvaranju i ostvarivanje (izvedbu) djela (ISBD(NBM) 1.5.1). Objedinjeno izdanje *ISBD-a: međunarodni standardni bibliografski opis*² i *RDA: Resource Description and Access*³ donose slične odredbe. Prema *Pravilniku i priručniku za izradbu abecednih kataloga*: „Fizička se osoba naziva autorom djela koje je njezino duhovno vlasništvo. Korporativno se tijelo naziva autorom nekog djela kad se po karakteru toga djela jasno može zaključiti da je ono bezuvjetno plod zajedničkog stvaralačkog i/ili organizacijskog djelovanja korporativnog tijela, a nije duhovno vlasništvo osoba koje su odgovorne za neposrednu izradbu djela“.⁴ Prema konceptu *FRBR: Functional Requirements for Bibliographic Records*, osobe i korporativna tijela koji su odgovorni za intelektualni/umjetnički sadržaj, proizvodnju i raspačavanje/čuvanje proizvoda pripadaju drugoj skupini entiteta.⁵ Pojam autorstva odnosi se na odgovornost za stvaranje *djela* i realizaciju *izraza*.

Audiovizualna građa definirana je kao „građa na mediju koji objedinjuje zvuk s vizualnim prikazom, na primjer, film ili videosnimka sa zvučnim zapisom ili prezentacija dijapozitiva sinkronizirana zvučnom vrpcom“.⁶ Za audiovizualnu građu odgovornost u stvaranju i realizaciji djela odnosi se na sveukupnu odgovornost za djelo kao cjelinu i na posebnu odgovornost za pojedine segmente djela. ISBD(NBM) (1.5.2) i objedinjeni ISBD (1.4.2) u okviru sveukupne odgovornosti navode proizvodna poduzeća, producente, redatelje i ostale, a u okviru posebne odgovornosti snimatelje, scenariste, animatore

² ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić]. Objedinjeno izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014. Str. 299.

³ RDA : resource description & access. 2013 rev. Chicago : American Library Association [etc.], 2013. Str. 1-1. („Person, family, or corporate body responsible for creating a work that is primarily textual in content, regardless of media type (e.g., printed text, spoken word, electronic text, tactile text) or genre (e.g., poems, novels, screenplays, blogs); use also for persons, etc., creating a new work by paraphrasing, rewriting, or adapting works by another creator such that the modification has substantially changed the nature and content of the original or changed the medium of expression“ (I, 1.2.1).)

⁴ Verona, Eva. *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga*. Pretisak. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2008-2009. Dio 2: Kataložni opis. 2008. Str. 378.

⁵ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela Tinka Katić]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 16.

⁶ ISBD. Objedinjeno izd. Nav. dj. Str. 299.

i dr. Prema tim standardima, odgovornost se odnosi na autore čije je djelo uključeno u jedinicu izravno (autor teksta, prevoditelj, autor glazbe itd.) ili neizravno (autor romana na kojem se temelji filmski scenarij itd.).

Pojam individualnog autora prema PPIAK-u odnosi se na pisce samostalno izdanog teksta, sastavljače rječnika i sl., likovne umjetnike čiji se radovi reproduciraju, skladatelje samostalno izdane skladbe i dr. (čl. 4). Korporativno je tijelo autor izvještaja kojim ono polaže račun o svom djelovanju, plana ili programa svoga rada, normativnih djela kojima uređuje svoje djelovanje, kataloga svoga fonda, popisa svoga osoblja i sl. (čl. 9). Osim u dodatku Tumačenje stručnih izraza, PPIAK ne spominje audiovizualna djela, ali se ona prema načinu stvaranja mogu svrstati u „publikacije nastale suradnjom osoba ili korporativnih tijela čiji se udjeli po karakteru ili po značenju razlikuju“ (II. 6). Autor takvih djela je „fizička osoba ili korporativno tijelo čiji se udio smatra za najbitniji, ako ta osoba ili tijelo ujedno ispunjava uvjete člana 4, odnosno člana 9. Pri tome treba uzimati u obzir značenje koje u okviru publikacije pripada stvaralačkom radu određene fizičke osobe ili korporativnog tijela, opseg njegovih udjela, a i činjenicu koji je udio po namjeni izdavača odnosno nakladnika najbitniji sastavni dio publikacije. Ime fizičke osobe odnosno naziv korporativnog tijela koje ispunjava uvjete određene u točki 1 ovog člana uzima se kao odrednica glavne kataložne jedinice.“ (čl. 25).

Priručnici za bibliografski opis audiovizualne građe temeljeni na ISBD-u ne podudaraju se u navođenju autora audiovizualnog djela. Slovenski *Prekat: priručnik za enostavno uporabo katalogizacijskih pravil*⁷ navodi producente, redatelje, snimatelje, scenariste, skladatelje filmske glazbe, animatore (1.5.1). Talijanski *Linee guida per la catalogazione del materiale audiovisivo e musicale*⁸ navodi redatelje, scenariste, skladatelje i autore adaptiranog djela. Francuski *Constitution de references bibliographiques*⁹ navodi tri kategorije odgovornosti: autore, izvođače i suradnike (7). Izravnu odgovornost za

⁷ PREKAT : priručnik za enostavno uporabo katalogizacijskih pravil [citirano: 2014-07-30] / uredili Zlata Dimec, Matjaž Hočevar, Irena Kavčič. Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 2001. Dostupno na: <http://www.nuk.uni-lj.si/prekat/prekat.asp>

⁸ Linee guida per la catalogazione del materiale audiovisivo e musicale [citirano: 2014-07-30]. Roma : SBN, 2007. Dostupno na: <http://www.biblio.units.it/images/SBN/Lineeguida/AVM+MUSICA.pdf>

⁹ Constitution de references bibliographiques : livret de prescriptions techniques [citirano: 2014-07-30]. Paris : Ministere de la culture, 2001. Dostupno na: http://www.culture.gouv.fr/culture/dp/inventaire/extranetIGPC/normes/constit_normesbiblio.pdf

audiovizualno djelo imaju redatelj, glumci, scenaristi, autori dijaloga, skladatelji originalne glazbe, dizajneri produkcije. Navode se do tri imena za svaku kategoriju autorstva, a redatelj se uvijek navodi prvi. Prema ovim priručnicima producentske se kuće ne navode u podacima o odgovornosti.

RDA razlikuje stvaratelje djela – entitete povezane s *djelom* i suradnike – entitete povezane s *izrazom*. Kao stvaratelji audiovizualnog djela navedeni su samo autori nezavisnih ili osobnih filmova (*filmmakers*) (I.2.1). Ostali autori povezani s audiovizualnim djelom su redatelji, direktori fotografije, producenti, producentske kuće (I.2.2). Scenaristi i skladatelji navedeni su kao stvaratelji scenarija, odnosno glazbe kao samostalnih djela (I.2.1). Kao suradnike audiovizualnog djela RDA navodi animatore, filmske skladatelje, umjetničke direktore, montažere, kostimografe, izvođače, dizajnere produkcije, koreografe, izvođače (glumce, komentatore, naratore), prezentere (I.3.1). Priručnik *Describing Electronic, Digital and Other Media Using AACR2 and RDA*¹⁰ pojašnjava da se navode imena/nazivi s odgovornošću za djelo kao cjelinu, a usvojeni oblici navedenih imena mogu biti uvršteni kao dodatne pristupnice bibliografskom zapisu.

1.2. Teorija filma

U filmskoj se literaturi redatelj, kao osoba čiji stvaralački doprinos vidljivo utječe na stilsku posebnost cijeloga filma, smatra glavnim autorom filma. Ostali autori su scenarist, snimatelj, scenograf, kostimograf, masker, montažer, filmski skladatelj, a kada je to posebno značajno za pojedini film i koreograf, ton majstor, majstor specijalnih efekata.¹¹

U okviru teorije filma i rasprave o autorstvu filmskog djela, posebno značenje zauzima autorska teorija (*auteur theory*), nastala krajem 1940-ih godina u Francuskoj. Alexandre Astruc zastupao je koncept kamere-nalivpera (*le caméra-stylo*), odnosno kamere kao sredstva filmskog rukopisa redatelja koji daje jedinstveni osobni pečat filmskom djelu.

Rasprave o primarnom autorstvu filmskog djela prisutne su i danas. Shvaćanje redatelja kao glavnog autora filma ostavilo je dubok trag napose u europskoj kinematografiji i teoriji filma, ali i u europskom autorskom pravu i poimanju autorstva audiovizualnog djela.

¹⁰ Weber, Mary Beth; Fay Angela Austin. *Describing electronic, digital and other media using AACR2 and RDA*. New York : Neal-Schuman Publishers, 2011. Str. 138.

¹¹ Filmski leksikon [citirano: 2014-07-30] / urednici Bruno Kragić, Nikica Gilić. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2003. Dostupno na: <http://film.lzmk.hr/>

1.3. Zakonodavstvo

Prema europskom i anglo-američkom zakonodavstvu o autorskom pravu, u stvaranje audiovizualnog djela uključena je režija, produkcija, montaža, scenarij i snimanje. *Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima*¹² određuje pojmove autorstva i koautorstva (suautorstva), gdje je autor djela fizička osoba koja je autorsko djelo stvorila (čl. 9), a koautori djela su osobe koje su zajedničkim radom stvorile autorsko djelo i tim doprinosima se ne može samostalno koristiti (čl. 11). Premda se zakonska regulativa autorstva odnosi na imovinska i moralna prava autora, ona posredno utječe i na katalogna pravila kojima se određuje način identifikacije i prikazivanja autorovih djela u katalogu.¹³

U *Direktivi Vijeća 92/100/EEZ* glavni redatelj kinematografskog ili audiovizualnog djela smatra se autorom ili jednim od autora toga djela, a države članice mogu odrediti da se i druge osobe smatraju koautorima (čl. 2). Na isti način *Direktiva Vijeća 93/98/EEZ*¹⁴ određuje da se autorom ili jednim od autora kinematografskog ili audiovizualnog djela smatra glavni redatelj tog djela, a države članice slobodno određuju ostale koautore (čl. 2). Prema zakonodavstvu država članica Europske unije autorsko pravo na audiovizualno djelo pripada fizičkim osobama koje sudjeluju u stvaranju djela. U zakonodavstvu nekih zemalja audiovizualno djelo definirano je kao zajednički rad (*joint work*)¹⁵ više autora koji zajednički imaju autorsko pravo na djelo kao cjelinu. Dio zemalja definira audiovizualno djelo kao složeno, sastavljeno djelo (*composite work*)¹⁶ u kojem je redatelj autor djela, a ostali su suradnici autori pojedinih segmenata djela za koja im pripada autorsko pravo.

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima uz stvaranje audiovizualnog djela navodi koautore: glavni redatelj, autor scenarija, autor dijaloga, glavni snimatelj, skladatelj glazbe posebno skladane za korištenje u tom djelu, glavni crtač/animator, druga osoba čija je originalna intelektualna tvorevina bitni element audiovizualnog djela (čl. 116).

¹² Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima [citirano: 2014-07-30]. Dostupno na: <http://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/306987.html>

¹³ Horvat, Aleksandra. Knjižnični katalog i autorstvo. Rijeka : „Benja“, 1995. Str. 120.

¹⁴ Direktiva Vijeća 93/98/EEZ od 29. listopada 1993. kojom se usklađuje trajanje zaštite autorskog prava i određenih srodnih prava [citirano: 2014-07-30]. Dostupno na: <http://www.mvep.hr/pre/default.aspx?p=17.20>

¹⁵ Salokannel, Marjut. Ownership of rights in audiovisual productions : a comparative study. Boston : Kluwer Law International, 1997. Str. 145.

¹⁶ Isto, str. 321.

Prema zakonodavstvu SAD-a audiovizualno djelo je djelo najamnog rada (*work made for hire*),¹⁷ a poslodavac se smatra autorom. Pojam autora tu označuje vlasnika autorskog prava na djelo, a ne duhovno vlasništvo djela. U pojašnjenju autorskog prava, *US Copyright Office* uz stvaranje i realizaciju filma uključuje režiju, produkciju, montažu, glazbu, scenarij, snimanje i druge autorske doprinose, a redatelja definira kao glavnog autora filma¹⁸. Premda autorsko pravo pripada isključivo producenčkim kućama koje unajmljuju autore, autorima pripada moralno pravo na zaštitu svog autorskog djela od iskrivljavanja i pogrešnog označivanja autorstva.¹⁹

2. Odnos stvaratelj – djelo/izraz

Konceptualni model za funkcionalnost bibliografskog zapisa FRBR donosi novu strukturu bibliografskih podataka i njihovih odnosa. Entiteti, atributi i odnosi osnovni su elementi modela. *Djelo, izraz, pojavni oblik i jedinica građe* čine prvu skupinu entiteta i predstavljaju proizvode intelektualne/umjetničke kreacije. *Djelo* je definirano kao „određena intelektualna ili umjetnička kreacija“²⁰ i predstavlja prvi entitet modela. *Djelo* je apstraktan entitet, a njegova realizacija predstavlja *izraz djela*. *Izraz* je drugi entitet modela i predstavlja intelektualnu/umjetničku realizaciju *djela* u obliku „alfa-numeričkog, glazbenog ili koreografskog zapisa, zvuka, slike, objekta, pokreta itd., ili u bilo kojoj kombinaciji navedenih oblika“²¹. *Osoba, obitelj i korporativno tijelo* druga su skupina entiteta i predstavljaju nositelje odgovornosti za intelektualni i umjetnički sadržaj, fizičku izradu i raspačavanje ili čuvanje entiteta prve skupine.²² Odnosi služe kao sredstvo za prikaz veza između entiteta²³ i trebaju se identificirati. Odnos stvaranja i realizacije povezuje drugu skupinu entiteta s *djelom* i *izrazom*, a iz tog odnosa proizlazi i uvrštavanje neophodnih pristupnica bibliografskom zapisu.

¹⁷ Copyright law of the United States [citirano: 2014-07-30]. Dostupno na: <http://www.copyright.gov/title17/circ92.pdf>

¹⁸ The director is the principal author of a motion picture [citirano: 2014-07-30]. Dostupno na: <http://www.copyright.gov/eco/help-author.html>

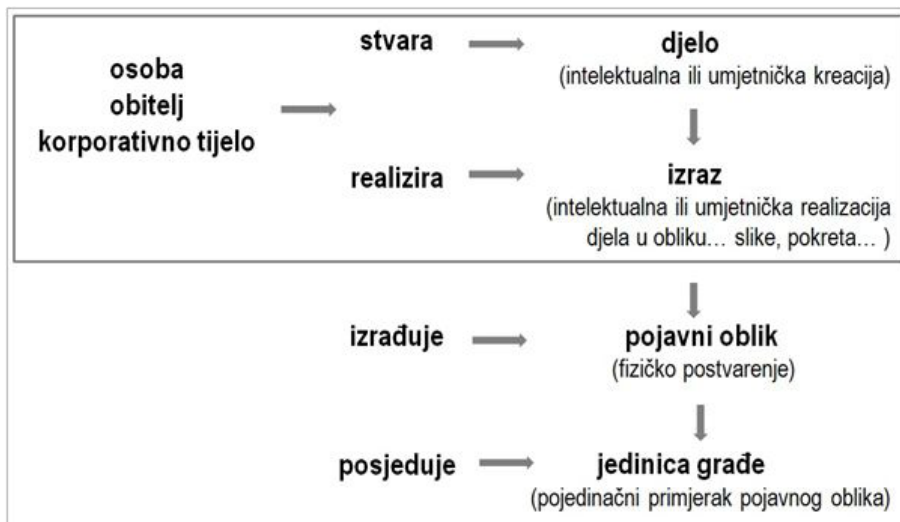
¹⁹ Winick, Raphael. Intellectual property, defamation and the digital alteration of visual images [citirano: 2014-07-30]. // Columbia-VLA Journal of Law & the Arts 143(1997). Dostupno na: <http://cyber.law.harvard.edu/metaschool/fisher/integrity/Links/Articles/winick.html>

²⁰ Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa. Nav. dj. Str. 18.

²¹ Isto, str. 20.

²² Isto, str. 16.

²³ Isto, str. 48.

Slika 1. Entiteti prve i druge skupine i njihovi odnosi

Prema tablicama *Uvjeta za funkcionalnost bibliografskih zapisa* koje se odnose na *djelo* i *izraz*,²⁴ visoku vrijednost za pronalaženje, identifikaciju i odabir *djela* imaju naslov djela i osoba/korporativno tijelo odgovorno za djelo; za pronalaženje, identifikaciju i odabir *izraza* visoku vrijednost ima osoba/korporativno tijelo odgovorno za sadržaj, zatim jezik, razlikovno obilježje, oblik i naslov izraza; za pronalaženje, identifikaciju i odabir *pojavnog oblika* visoku vrijednost ima naslov pojavnog oblika, podatak o odgovornosti, oznaka izdanja, oblik nositelja te identifikator pojavnog oblika.

Odgovornost za *djelo/izraz* je atribut s najvišom vrijednošću za pronalaženje, identifikaciju i odabir *djela/izraza*.

²⁴ Isto, str. 74-80.

3. Pristupnice za bibliografske zapise audiovizualne građe

3.1. Načela

Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima (ICP)²⁵ u okviru općih načela kao prvi cilj navodi primjerenost korisniku – odluke koje se donose prilikom izrade opisa i nadziranih oblika imena za pristup trebaju uzeti u obzir korisnika. Katalozi trebaju korisnicima omogućiti pronalaženje, identificiranje, odabir i dobivanje bibliografske jedinice te kretanje katalogom.

Pristupnica označuje ime, naziv, kôd itd. pod kojim će se pronaći i identificirati bibliografski ili autorizirani podaci.²⁶ Kod izbora pristupnica bibliografskom zapisu treba uvrstiti usvojene pristupnice²⁷ za *djela* i *izraze* (nadzirane) postvorene u *jedinici građe*, stvarne naslove *pojavnih oblika* (obično nenadzirane) i usvojene pristupnice za *stvaratelje djela* (6.2.1.), te usvojene pristupnice za *osobe*, *obitelji*, *korporativna tijela* i *predmete* za koje se smatra da su potrebni za pronalaženje i identifikaciju opisane bibliografske jedinice (6.2.2.).

U pretraživanju kataloga pristupnice osiguravaju pouzdano pronalaženje bibliografskih i preglednih zapisa i s njima povezane bibliografske jedinice te ograničavanje rezultata pretraživanja. Neophodna pristupnica temelji se na glavnom atributu ili odnosu entiteta u bibliografskom ili preglednom zapisu, a osigurava pronalaženje i identifikaciju toga zapisa.

Neophodna pristupnica bibliografskom zapisu je usvojena pristupnica za ime *stvaratelja* ili prvoimenovanog *stvaratelja* kad je navedeno više imena, te usvojena pristupnica za *djelo/izraz* (može sadržavati i usvojenu pristupnicu za stvaratelja), glavni stvarni naslov ili njegova zamjena za *pojavni oblik*, godina (godine) izdavanja ili objavljivanja *pojavnog oblika*, nadzirani predmetni naziv i/ili klasifikacijski brojevi za *djelo*, standardni brojevi, identifikatori i “ključni naslovi” za opisivani entitet (7.1.2.1.). Dodatna se pristupnica upotrebljava uz neophodnu pristupnicu u svrhu poboljšanja pronalaženja podataka, temelji se na atributima iz drugih dijelova bibliografskog zapisa, a služi kao pomagalo za izabiranje ili ograničavanje kad je pronađen velik broj zapisa. Može uključivati imena ostalih stvaratelja/realizatora osim prvoga, imena

²⁵ IFLA cataloguing principles : the statement of International cataloguing principles (ICP) and its glossary : in 20 languages / edited by Barbara B. Tillett and Ana Lupe Cristan. München : K. G. Saur, 2009. Str. 113.

²⁶ Isto, str. 122.

²⁷ Nazivi *usvojena pristupnica* i *nadzirana pristupnica* zamjenjuju dosadašnji naziv *odrednica*. *Jedinstveni stvarni naslov* zamjenjuju nazivi *usvojena pristupnica*, *usvojeni oblik imena*, *ime*.

ostalih suradnika koji nisu stvaratelji, neusvojene stvarne naslove, usvojene pristupnice za nakladničku cjelinu, identifikatore bibliografskih zapisa, jezik izraza postvaren u pojavnom obliku, zemlju izdavanja, vrstu sadržaja, vrstu nositelja (7.1.3.1.).

3.2. Standardi i pravilnici

Objedinjeni ISBD zamjenjuje ranije specijalizirane ISBD-e i, premda je temeljen na FRBR-u, ne uključuje sve njegove aspekte, pa tako ni pregledne zapise i pristupnice jedinici građe. Pored iskoraka prema FRBR-u, objedinjeni ISBD u velikoj mjeri ostaje zbroj ranijih specijalnih ISBD-a. Na taj način daljnji razvoj nacionalnih pravilnika izlazi iz okvira objedinjenog ISBD-a, a to u određenoj mjeri aktualne promjene pojedinih pravilnika i pokazuju.

Usporedba nekih pravilnika koji su izrađeni na temelju ranijih standarda s pravilnicima nastalih na modelu FRBR može pokazati razliku u njihovu načinu rješavanja problema pristupnica za audiovizualnu građu.

Kako navodi PPIAK u okviru poglavlja II. 6, kao autor jedinice na kojoj je surađivalo više fizičkih osoba ili korporativnih tijela, pri čemu su njihove funkcije bile različite, uzima se osoba ili korporativno tijelo čiji se udio smatra za najbitniji i njezino se ime uzima kao odrednica²⁸; ako su svi udjeli jednako važni, kao odrednica uzima se ime koje je u glavnom naslovu navedeno na prvom mjestu. Posredno se na audiovizualnu građu odnosi odredba o scenariju i knjizi snimanja (čl. 28) prema kojoj se neophodna pristupnica izrađuje za pisca scenarija, a za pisca knjige snimanja dodatna pristupnica. Međutim, to se odnosi samo na jedinicu tiskane građe, ne na audiovizualnu jedinicu. Odredba o izvođačima (čl. 34a) navodi dirigente, režisere, orkestre, pjevače, recitatore, glumce i dr. za koje se izrađuju dodatne pristupnice „kad su njihova imena (nazivi) navedena u glavnom naslovu jedinice bibliotečne građe i kad ih nema više od tri. Ako ih ima više od tri, sporedne se kataložne jedinice izrađuju samo za značajne izvođače i za one za koje se to smatra za korisno s obzirom na potrebe korisnika kataloga“. Kako navedeni primjeri ilustriraju samo zvučnu građu, može se pretpostaviti da se „režiser“ odnosi na redatelja opere ili predstave za koju je napravljena zvučna snimka. Premda uključivanje odredbi o izvođačima u okviru poglavlja II. 6, posredno u to poglavlje uključuje i

²⁸ Prema ICP-u iz 2009., pojam odrednica više nije u uporabi. *Vidi*: Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima [citirano: 2014-07-30] / prevela Mirna Willer. 2009. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf

audiovizualnu građu, PPIAK ne sadrži primjere koji se odnose na AV građu i ne donosi smjernice za razumijevanje najbitnijeg udjela u stvaranju AV djela.

Slovenski PREKAT temelji se na PPIAK-u i AACR2-u, objedinjuje pravila za izradu preglednih zapisa i bibliografskih zapisa za sve vrste građe. U odabiru pristupnica za igrani film, kao neophodnu pristupnicu PREKAT određuje stvarni naslov, za djela s podnaslovima određuje izvorni stvarni naslov, a za sinkronizirana djela naslov na jeziku sinkronizacije. Dodatne pristupnice zahtijeva za varijantne naslove i autore literarnog djela prema kojem je snimljen film. Prema potrebi korisnika kataloga mogu se izraditi i ostale dodatne pristupnice za redatelje, scenariste, autore glazbe, glumce i dr. (12.5.3.4).

Francuski *Constitution de references bibliographiques* napravljen je prema standardu FD Z 44-065²⁹, zahtijeva obvezno navođenje redatelja kao prvog autora za audiovizualnu građu, ali ne donosi dodatne odredbe o pristupnicama.

Talijanski pravilnik *Regole italiane di catalogazione* (REICAT)³⁰ prvi je nacionalni pravilnik temeljen na modelu FRBR.³¹ Kao pristupnice za audiovizualnu građu određuje jedinstveni stvarni naslov (*titolo uniforme*) i dodatne pristupnice za redatelje, scenariste, skladatelje i glavne glumce (17.2.3 B.).

RDA je u cijelosti primijenio model FRBR. Osim odstupanja od *rule of three* u navođenju podataka o odgovornosti za sve vrste građe, za audiovizualnu građu određena su dodatna odstupanja u navođenju podataka o odgovornosti i pristupnica. Za djela u čijem stvaranju sudjeluje jedna osoba, obitelj ili korporativno tijelo, RDA zahtijeva usvojenu pristupnicu za ime/stvarni naslov³² (6.27.1.2). Za djela (zajednička djela = *collaborative works*) u čijem stvaranju sudjeluju dvije ili više osoba, obitelji ili korporativnih tijela

²⁹ Catalogage des vidéogrammes : rédaction de la description bibliographique : FD Z 44-065 Septembre 1998. Paris : AFNOR, 1998.

³⁰ Regole italiane di catalogazione : (REICAT) : bozza complessiva [citirano: 2014-07-30]. Versione riveduta e aggiornata, Gennaino, 2009. Roma : Istituto centrale per il catalogo unico delle biblioteche italiane e per le informazioni bibliografiche, 2009. Dostupno na: http://www.iccu.sbn.it/upload/documenti/REICA_bozza_complessiva_genn2009.pdf

³¹ Willer, Mirna. Regole italiane di catalogazione REICAT. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 52, 1/4(2009), 247-253. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/99>

³² „(...) construct the preferred access point representing the work by combining the preferred access point representing the person, family, or corporate body with principal responsibility for the work (...) and the preferred title for the work.“ (Primjer: Hamill, Dorothy. Skating life). Izraz „preferred title for the work“ definiran je kao „title or form of title chosen as the basis for the preferred access point representing that work“ (6.2.2.1).

RDA navodi dvije mogućnosti. Prva je mogućnost izrada usvojene pristupnice za ime/stvarni naslov za osobu, obitelj ili korporativno tijelo s glavnom odgovornošću. Druga je mogućnost izrada pristupnica za sve stvaratelje djela redosljedom kojim su navedeni na jedinici (6.27.1.3). Međutim, filmove, videosnimke, videoigre i dr. (*moving image works*) RDA određuje kao iznimke od pravila i za neophodnu pristupnicu navodi stvarni naslov djela (*preferred title for the work*)³³ (6.27.1.3).

3.3. Kataložna praksa

Kataložna praksa često odstupa³⁴ od kataložnih pravilnika, i u navođenju neophodne pristupnice za audiovizualno djelo i u navođenju dodatnih pristupnica. Ovdje su kao ilustracija navedeni primjeri bibliografskih zapisa za jedinice igranih i animiranih filmova iz nekoliko kataloga nacionalnih knjižnica (Bibliothèque nationale de France – BnF, Istituto centrale per il catalogo unico delle biblioteche italiane e per le informazioni bibliografiche – ICCU, Library of Congress – LC, Narodna in univerzitetna knjižnica – NUK), narodnih knjižnica (London Public Library – LP, New York Public Library – NYPL) i kataloga Knjižnica grada Zagreba – KGZ-a. Navedeni su katalogi odabrani zbog znatne zastupljenosti i sustavne obrade AV građe.

BnF (Bibliothèque nationale de France) za jedinice audiovizualne građe izrađuje pregledne zapise za sva imena navedena u podacima o odgovornosti i navodi ih u bibliografskom zapisu kao dodatne pristupnice (*uputnice*). Pregledni zapis usvojene pristupnice *djelu/izrazu (jedinstveni stvarni naslov)* BnF izrađuje samo za dio jedinica audiovizualne građe, a kao usvojeni oblik imena odabran je izvorni stvarni naslov. U bibliografskom zapisu usvojena pristupnica *djelu/izrazu* navodi se kao neophodna pristupnica (*odrednica*).

³³ „For motion pictures, videos, video games, etc., construct the preferred access point representing the work using the preferred title for the work (...)“

³⁴ Willer, Mirna; Ana Barbarić. Međunarodna kataložna načela : prikaz i analiza. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 52, 1/4(2009), 18-62. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/99>

CITIZEN KANE (BNF)	
Type : Image animée, monographique Titre conventionnel : Citizen Kane (film) (anglais) Titre(s) : Citizen Kane [Images animées] / Orson Welles, réal., scénario : Joseph Mankiewicz, scénario : Gregg Toland, photo : Bernard Herrmann, musique : Orson Welles, Joseph Cotten, Agnes Moorehead, Everett Sloane, Paul Stewart., [et al] Publication : Boulogne-Billancourt : Compagnie internationale de communication [M.] ; Roulogne-Billancourt : Compagnie internationale de communication [distrib.], 1987 (DL) Éditeur : Compagnie internationale de communication ; Éditeur commercial Distributeur : Compagnie internationale de communication ; Distributeur Producteur(s) : [s.u.] ; Producteur de vidéogrammes Description matérielle : 1 cass vidéo 1/2 pouce VHS (1 h 59 min) ; n. et b. Note(s) : Version originale sous-titrée en français. -- Copyright : [s.u.] -- Prod. délégué : Welles, Orson Auteur(s) : Toland, Gregg (1904-1948) ; Photographe Herrmann, Bernard (1911-1973) ; Compositeur Welles, Orson (1915-1985) ; Réalisateur, Scénariste Mankiewicz, Herman Jacob (1897-1953) ; Scénariste Interprète(s) : Sloane, Everett (1909-1992) ; Acteur Stewart, Paul (1908-1988) ; Acteur Welles, Orson (1915-1985) ; Acteur Cotten, Joseph (1903-1994) ; Acteur Moorehead, Agnes (1900-1974) ; Acteur Genre : fiction + fiction dramatique	000 ca 122 43 001FRBNF121560706 00520140424 009Emp_/_catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb121560706 039 3oOPL3a000210390 039 3uOP3Se164598459u20131226 100 \$a19900727ahey50 ba0 101 \$aeng 102 \$aUS 103 \$a 1940 105 \$aD10 152 \$aAFNOR Z 44-0615c2 230 \$7ba0yba0y8f8eeng88 0 \$aCitizen Kane\$film 300i \$aLong métrage. - Fiction. - Sortie en France le 3 juillet 1946 440i \$7ba0yba0y8f8e 88 \$aWelles\$bOrson\$1915-1985\$Citizen Kane 540 \$5z\$314002947\$aHerrmann\$uBernard\$1911-1975\$[Citizen Kane] 685 \$a7915cAudiovisuel\$2Ncte de regroupement par domaine 801 \$aFR\$FR-751131015\$c20140424 810 \$aCré@sources : catalogue collectif des bibliothèques et archives de cinéma - http://www.cinesources.net (2012-01-28) http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb121560706/UNIMARC
500 11\$3121560705\$aCitizen Kane\$film\$marquiss 608 \$afiction dramatique\$2FR 608 \$afiction\$2frTAV 608 \$aédition vidéo comme \$a\$2frTAV 608 \$adocument d'origine : titre de cinéma commerciale\$2frTAV 686 \$a20752Cadre de classement de la Bibliographie nationale française 702 {\$311929051\$a/Welles\$bOrson\$1915-1985\$43006469084090 702 {\$314039083\$a/Mankiewicz\$uBernard\$1911-1975\$469084090 702 {\$313895189\$a/Herrmann\$uBernard\$1911-1975\$4233 702 {\$311929051\$a/Welles\$bOrson\$1915-1985\$4005 702 {\$313892795\$a/Cotten\$uJoseph\$1903-1994\$4005 702 {\$314039945\$a/Sloane\$uEverett\$1909-1992\$4005	

Slika 2. *Citizen Kane* – jedinstveni stvarni naslov kao neophodna pristupnica, za imena navedena u podacima o odgovornosti dodatne pristupnice (Bibliothèque nationale de France)

Promjene koje donosi REICAT zorno ilustrira primjer filma *Romeo and Juliet* redatelja Baza Luhrmanna. Prvi bibliografski zapis (1997.) kao neophodnu pristupnicu navodi ime redatelja, za imena scenarista, snimatelja i skladatelja navedenih u podacima o odgovornosti nema dodatnih pristupnica; za drugi zapis (2000.) neophodna pristupnica je stvarni naslov, a dodatne pristupnice navedene su za sporedne stvarne naslove, autora adaptiranog djela i redatelja; stvarni naslov je neophodna pristupnica i trećem zapisu (2006.), a dodatne pristupnice navedene su za sporedne naslove, autora adaptiranog djela, redatelja, scenarista, snimatelja, skladatelja i glavne glumce. Kasniji bibliografski zapis (2010.) izrađen prema novom pravilniku, kao neophodnu pristupnicu navodi ime redatelja te dodatne pristupnice za imena glavnih glumaca i jedinstveni stvarni naslov (*Romeo + Juliet <film>; 1996*).

LC-a, vidljiva je određena nekonzistentnost u primjeni RDA-a – zapis sadrži dodatnu pristupnicu za osobu s glavnom odgovornošću za djelo premda pravilo to ne zahtijeva.

245	00	a Gunner palace	c a Nomados film ; directed by Petra Epperlein, Michael Tucker ; produced by Petra Epperlein.
257	__	a United States.	
260	__	a United States : b Palm Pictures, c 2004.	
300	__	a 9 film reels of 9 on 5 (ca. 85 min., ca. 7,650 ft.) : b sd., col. ; c 35 mm. 3 viewing print.	
300	__	a 1 sound disc (ca. 85 min.) : b digital ; c 4 3/4 in. 3 track.	
500	__	a Copyright: Nomados Film, Epperlein-Tucker GbR. DCR 2004; PUB 1Sep04; REG 13Apr05; PA1-283-884.	
508	__	a Cinematography by Michael Tucker ; film editing by Petra Epperlein, Michael Tucker ; original music by Robert Cimino.	
520	__	a American soldiers of the 2/3 Field Artillery, a group known as the "Gunnery," tell of their experiences in Baghdad during the Iraq War. Holed up in a bombed out pleasure palace built by Sadaam Hussein, the soldiers endured hostile situations some four months after President George W. Bush declared the end of major combat operations in the country.	
500	__	a Summary taken from Internet movie database.	
500	__	a Digital sound track on 1 compact disc stored in 1 film can (CGD 8256). 5 DLC	
500	__	a Not viewed.	
500	__	a Sources used: copyright data base; copyright data sheet; Internet movie database, 1/31/2006.	
541	__	d Received: 8/12/2005: 3 viewing print; c copyright deposit--RNR; a Copyright Collection.	
655	_7	a Documentary films. 2 lcgft	
655	_7	a War (Nonfiction) v Feature. 2 migfg	
655	_7	a Feature films. 2 lcgft	
700	1_	a Epperlein, Petra, e direction, e production.	
710	2_	a Copyright Collection (Library of Congress) 5 DLC	

Slika 4. Gunner palace Petre Epperlein i Michaela Tuckera – glavni stvarni naslov kao nenadzirana neophodna pristupnica, dodatne pristupnice za redateljicu i zbirku (LC)

Pretraživanjem kataloga LC-a vidljivo je da raniji bibliografski zapisi za audiovizualnu građu nisu ujednačeni ni potpunošću opisa ni brojem i odbaštom pristupnica. Dok dio zapisa ne sadrži dodatne pristupnice ni za jedno ime navedeno u podacima o odgovornosti, dio sadrži dodatne pristupnice za jedinstveni stvarni naslov, osobe i korporativna tijela navedena u podacima o odgovornosti, te za neka imena navedena u napomenama (skladatelje i glavne glumce).

Pretraživanjem kataloga NUK-a³⁶ može se uočiti odstupanje od PREKAT-a: za audiovizualne jedinice, bez obzira jesu li na izvornom jeziku, s podnaslovima ili sinkronizirane, nenadzirana pristupnica je izvorni stvarni naslov. U podacima o stvarnom naslovu i odgovornosti, izvorni naslov navodi se kao glavni stvarni naslov, a naslov prijevoda (podnaslovi, sinkronizacija) navodi

³⁶ KatNUK (COBBIS) [citirano: 2015-09-12]. Dostupno na: <http://www.cobiss.si/scripts/cobiss?command=CONNECT&base=50001>

se kao usporedni stvarni naslov, dodatno se unosi u polje 510 (UNIMARC, usporedni stvarni naslov) i ujedno je nenadzirana pristupnica bibliografskom zapisu. Za stvarni naslov na jeziku sinkronizacije ne izrađuje se pregledni zapis.

200	1	aPuss in boots	bVideoposnetek	dObuti maček	fdirected by	Chris Miller	gscreenplay by	Tom Wheeler	gstory by	Brian Lynch	Wili
		Daves and Tom Wheeler	gmusic by	Henry Jackman	gprevod	Vesna Zagar	grežga	Jernej Kuntner			
210		aŠkofljica	cBlitz Film & Video Distribution	d2012, p.2011							
215		a1 video DVD (ca 67 min)	cbarve, zvok (Dolby Digital 5.1)	d12 cm							
300	1	aDialogi v angl., sinhronizirano v slov., hrv. in srb., podnapisi v angl., slov., hrv. in srb.									
300		aProdukcija: DreamWorks Animation									
301		aSQDWA 081									
301		aE4 118933									
323		aGlasoni v slov.: Sebastian Cavazza, Igor Stmulak, Alenka Tetičkovič itd.									
510	1	aObuti maček									
606	1	aAmeriški filmi	wAnimirani filmi	wVideo DVD-ji	2NUK						
610	0	anisani filmi	aFilmi za otroke	aDVD	aameriški animirani filmi						
675		a791.228(73)(066.82)	vUDCMRF 2006	c791.228 - Animacija. Risanke (animirani filmi)							
702	1	1	3131294819	aMiller	bChris	f1968-	4300	-	režiser		
702	1	1	3217225059	aWheeler	bTom	4690	-	scenarist	4100	-	bibliografski predhodnik
702	1	1	3217225827	aLynch	bBrian	4100	-	bibliografski predhodnik			
702	1	1	328573283	aDavies	bWilliam	cscenarist	4100	-	bibliografski predhodnik		
702	0	1	3170787939	aJackman	bHenry	4230	-	skladatelj			
702	0	1	36416995	aŽagar	bVesna	f1968-	4730	-	prevajalec		
702	0	1	323731555	aKuntner	bJernej	4300	-	režiser			
702	0	1	331959139	aCavazza	bSebastijan	4590	-	izvajalec			
702	0	1	3107275363	aStmulak	bIgor	4590	-	izvajalec			
702	0	1	376985187	aTetičkovič	bAlenka	4590	-	izvajalec			

Slika 5. Film Chrisa Millera *Puss in boots* – glavni stvarni naslov na izvornom jeziku kao neophodna nenadzirana pristupnica, dodatna nenadzirana pristupnica za naslov na jeziku sinkronizacije te dodatne nadzirane pristupnice za imena navedena u podacima o odgovornosti i napomeni (Narodna in univerzitetna knjižnica)

Katalog New York Public Library nezaobilazan je kada je riječ o audiovizualnoj građi. Pored njezine velike zastupljenosti, osobito je instruktivan detaljan i ujednačen bibliografski opis kao i brojne pristupnice za imena/nazive navedene u podacima o odgovornosti i napomenama.

Uniform Title	Lincoln (Motion picture : 2012)
Title	Lincoln / Touchstone Pictures ; DreamWorks Pictures, Twentieth Century Fox and Reliance Entertainment present in association with Participant Media and Dune Entertainment ; directed by Steven Spielberg ; screenplay by Tony Kushner ; produced by Steven Spielberg, Kathleen Kennedy ; executive producers, Daniel Lupi, Jeff Skoll, Jonathan King ; an Amblin Entertainment / Kennedy/Marshall Company production ; a Steven Spielberg film.
Publisher	Universal City, Calif. : DreamWorks Pictures ; Twentieth Century Fox, 2013.
Distributor	Burbank, Calif. : Buena Vista Home Entertainment, 2013.
Cast	Daniel Day-Lewis, Sally Field, David Strathairn, Joseph Gordon-Levitt, James Spader, Hal Holbrook, Tommy Lee Jones, John Hawkes, Jackie Earle Haley, Bruce McGill, Tim Blake Nelson, Joseph Cross, Jared Harris, Lee Pace.
Credits	Director of photography, Janusz Kaminski ; production designer, Rick Carter ; edited by Michael Kahn ; costume designer, Joanna Johnston ; music by John Williams.
Note	Originally released as a motion picture in 2012. Based in part on the book "Team of Rivals: the Political Genius of Abraham Lincoln" by Doris Kearns Goodwin.
Added Author	Spielberg, Steven, 1946- film director, film producer. Kushner, Tony, screenwriter. Kennedy, Kathleen, 1954- film producer. Lupi, Daniel, film producer. Skoll, Jeff, film producer. King, Jonathan, 1967- film producer. Day-Lewis, Daniel, actor. Field, Sally, actor. Strathairn, David, actor. Gordon-Levitt, Joseph, 1981- actor. Spader, James, actor. Holbrook, Hal, actor. Jones, Tommy Lee, 1946- actor. Hawkes, John, 1959- actor. Haley, Jackie Earle, 1961- actor. McGill, Bruce, 1950- actor. Nelson, Tim Blake, actor. Cross, Joseph, 1986- actor. Harris, Jared, 1961- actor. Pace, Lee, 1979- actor. Kamiński, Janusz, 1959- director of photography. Carter, Rick, 1950- production designer. Kahn, Michael, 1935- editor of moving image work. Johnston, Joanna, costume designer. Williams, John, 1932- composer (expression). Based on (work): Goodwin, Doris Kearns, Team of rivals. Touchstone Pictures, production company. Dreamworks Pictures, production company. Twentieth Century-Fox Film Corporation, production company. Reliance Entertainment, production company. Participant Media, production company. Dune Entertainment, production company. Amblin Entertainment (Firm), production company. Kennedy/Marshall Company, production company. Buena Vista Home Entertainment (Firm), film distributor.

LINCOLN(NYPL)

Slika 6. *Lincoln* – jedinstveni stvarni naslov kao neophodna nadzirana pristupnica, dodatne nadzirane pristupnice za sva imena/nazive navedena u podacima o odgovornosti i napomenama (New York Public Library)

London Public Library kao neophodne pristupnice bibliografskom zapisu audiovizualne građe navodi stvarni naslov, a dodatne pristupnice uvrštava za neka imena navedena u podacima o odgovornosti i napomenama (redatelj, bibliografski prethodnik i glavni glumci) te za jedinstveni stvarni naslov.

Knjižnice grada Zagreba

Hrvatski igrani film

Za bibliografski zapis igranog filma hrvatske filmske produkcije, Knjižnice grada Zagreba navode neophodne pristupnice za imena redatelja i dodatne pristupnice za imena scenarista, producenata, snimatelja, skladatelja, glavnih glumaca, autora adaptiranog djela te za produkcijske kuće koje su djelo realizirale.

Slika 7. *Kauboji* – neophodna pristupnica za ime redatelja, dodatne pristupnice za imena/nazive navedene u podacima o odgovornosti (Knjižnice grada Zagreba)

Strani igrani film

Za bibliografski zapis igranog filma strane filmske produkcije uvrštavaju se neophodne pristupnice za imena redatelja i dodatne pristupnice za imena scenarista, skladatelja, glavnih glumaca i autora adaptiranog djela.

Dokumentarni film

Prema značaju redateljskog udjela u stvaranju i realizaciji dokumentarnog filma, kao neophodna pristupnica uvrštava se nadzirana pristupnica za ime redatelja ili tu funkciju ima glavni stvarni naslov kao nenadzirana pristupnica. Za scenariste, snimatelje i skladatelje uvrštavaju se dodatne pristupnice.

Animirani sinkronizirani film

Za bibliografske zapise animiranih sinkroniziranih filmova navode se neophodne pristupnice za imena redatelja i dodatne pristupnice za imena scenarista, animatora, skladatelja, glavnih glumaca i autora adaptiranog djela. Imena glumaca koji su u sinkronizaciji posudili glasove navode se u napomeni, a pristupnice za njih ne uvrštavaju se u zapis.

TV serija

Glavni je stvarni naslov neophodna pristupnica (nenadzirana) bibliografskom zapisu televizijske serije, usporedni je naslov nenadzirana dodatna pristupnica, a za imena redatelja, scenarista, skladatelja i glavnih glumaca navedenih u prvoj opisivanoj jedinici uvrštavaju se dodatne pristupnice (nadzirane).

4. Primjer pretraživanja

Poznato je da korisnici *online* kataloga najčešće koriste jednostavno pretraživanje. Animirani film *Cinderella* redatelja Wilfreda Jacksona, Hamiltona Luskea i Clydea Geronimija (1949.) poslužio je kao ilustracija (Tablica 1.) jednostavnog pretraživanja prema glavnom stvarnom naslovu (nenadzirana pristupnica), jedinstvenom stvarnom naslovu³⁷ (nadzirana pristupnica) i redatelju (nadzirana pristupnica), te složenog pretraživanja prema jedinstvenom stvarnom naslovu. Jednostavno pretraživanje kataloga navedenih knjižnica u

³⁷ Guidelines for authority records and references : formerly Guidelines for authority and reference entries / recommended by the Working Group on an International Authority System ; approved by the Standing Committee of the IFLA Section on Cataloguing and the IFLA Section on Information Technology. 2nd ed. revised by the IFLA Working Group on GARE revision. München : K. G. Saur, 2001.

pretraživanje uključuje sadržaj cijelog kataložnog zapisa, a složeno pretraživanje omogućuje selektivno pretraživanje samo jedinstvenog stvarnog naslova. Pretraživani³⁸ su katalozi 4 nacionalne (LC, BnF, ICCU, NUK) i 3 narodne knjižnice (NYPL, LPL, KGZ).

Jednostavno pretraživanje prema naslovu *Cinderella* donosi veliki broj zapisa. Dobiveni rezultati predstavljaju popis kataložnih zapisa u kojima je naveden pojam *Cinderella*, bez obzira na vrstu građe, stvarni naslov ili ime autora. U katalogu LC-a dobiveno je 2184 zapisa, što je 7,4 puta više nego u katalogu LPL-a sa 295 zapisa i 38 puta više nego u katalogu KGZ-a u kojem je dobiveno 57 zapisa.

Jednostavno pretraživanje prema jedinstvenom stvarnom naslovu ne može se primijeniti na knjižnice koje ne izrađuju autorizirane podatke za stvarni naslov filma. U katalozima tih knjižnica takvo pretraživanje ne daje rezultate, premda one u svom fondu posjeduju film pod naslovom *Cinderella*. Pored toga, potrebno je znati kakav je autorizirani oblik naslova pojedina knjižnica izradila – *Cinderella (Motion picture)*, *Cinderella (film)* i sl. Međutim, kod knjižnica koje izrađuju zapis za jedinstveni stvarni naslov filma to je pretraživanje učinkovitije u odnosu na pretraživanje stvarnog naslova jer višestruko smanjuje dobiveni broj zapisa. U odnosu na pretraživanje prema stvarnom naslovu, katalog NYPL-a daje 5 puta manje, a LC-a 20 puta manje zapisa za pretraživanje jedinstvenog stvarnog naslova. Dobiveni rezultati uključuju popis svih zapisa, bez obzira na vrstu građe, koji sadrže pristupnicu za jedinstveni stvarni naslov, ali i one zapise koji sadrže tražene izraze bilo gdje u zapisu.

Jednostavno pretraživanje po imenu redatelja daje rezultate u katalozima svih knjižnica, od 8 zapisa u LPL-u do 62 zapisa u BnF-u i predstavlja popis svih kataložnih zapisa u kojima je navedeno traženo ime.

Složeno pretraživanje prema jedinstvenom stvarnom naslovu *Cinderella (Motion picture)* ili *Cinderella (film)* donosi mali broj zapisa, učinkovito je i precizno, ali se odnosi samo na knjižnice koje izrađuju pregledne zapise za jedinstveni stvarni naslov filma. Katalozi tih knjižnica u složenom pretraživanju omogućuju posebnu pretragu samo prema jedinstvenom stvarnom naslovu.

³⁸ Pretraživanje je obavljeno u svibnju 2015.

Tablica 1. Rezultati pretraživanja kataloga za film *Cinderella* / Wilfred Jackson, Hamilton Luske, Clyde Geronimi

Pretraživanje	Upit	Rezultati pretraživanja (broj zapisa)						
		LC	BnF	ICCU	NUK	NYPL	LPL	KGZ
Jednostavno (sve/katalog)	Cinderella	2184	668	302	194	457	295	57
	Cinderella (Motion picture) ili Cinderella (film)	128	78	32	0	95	22	0
	Jackson, Wilfred	36	62	49	18	36	8	11
Složeno (jedinствени stvarni naslov)	Cinderella (Motion picture) ili Cinderella (Film)	25	3	4	0	5	0	0
Broj zapisa za traženi naslov/autore		1	7	9	3	4	1	2

Dobiveni rezultati pokazuju da jednostavno pretraživanje prema glavnom stvarnom naslovu daje vrlo veliki broj zapisa, što ga čini izrazito neučinkovitim. Pretraživanje prema jedinstvenom stvarnom naslovu suzuje pretragu i daje ograničeni broj rezultata, ali samo u katalogima knjižnica koje ga izrađuju. Pretraživanje prema imenu redatelja također suzuje pretragu te ujedno daje ograničeni broj rezultata u svim katalogima. Jednostavno pretraživanje prema imenu redatelja učinkovitije je od jednostavnog pretraživanja prema jedinstvenom stvarnom naslovu i u katalogima knjižnica koje izrađuju autorizirane podatke za jedinstveni stvarni naslov.

5. Određivanje neophodne pristupnice kataložnom zapisu audiovizualne jedinice građe

Utvrđivanje glavne odgovornosti za audiovizualno djelo kao cjelinu, te utvrđivanje stvaralačkih udjela za pojedine segmente djela, određuje unos pristupnica bibliografskom zapisu. Pri tome treba razlikovati pojedine vrste audiovizualne građe jer u njima isti stvaralački udjel nema isti značaj. Pregled odredbi pojedinih kataložnih pravilnika pokazuje neujednačenost u određivanju pristupnica za audiovizualnu građu pa i među pravilnicima temeljenim na konceptualnom modelu. Tako REICAT kao neophodnu pristupnicu audiovizualnom djelu određuje jedinstveni stvarni naslov, a RDA glavni stvarni naslov.

Kataložna praksa pokazuje neujednačenost u odabiru neophodne pristupnice ne samo među različitim knjižnicama, nego i u okviru pojedinih knjižnica. Uzrok tomu dijelom je i u detaljnijem pristupu kataložnoj obradi AV građe koji knjižnice sve više primjenjuju.

Imajući u vidu zahtjeve koje pred katalog postavlja konceptualni model, kao i potrebe korisnika, određivanje pristupnica potrebno je riješiti na optimalan način. Odabir pristupnica pojedinom bibliografskom zapisu trebao bi biti u funkciji ispunjavanja zadaće kataloga (pronalaženje, identificiranje, odabir, dobivanje, kretanje)³⁹, ali na jednostavan i učinkovit način prilagođen korisnicima.

Konceptualni modeli (FRBR, FRAD) zahtijevaju od kataloga da omogući korisnicima pronalaženje, identifikaciju, odabir i dobivanje jedinice građe koju knjižnica posjeduje. Katalog ispunjava taj zahtjev putem sustava autoriziranih podataka koji okuplja sve *izraze, pojavne oblike i jedinice građe* određenog *djela*, te ih povezuje s imenima koja sudjeluju u njegovu stvaranju, realiziranju, postvarenju, oprimjerenju, a za to je potrebno „ustanoviti jedinstvene oblike ne samo za imena autora, nego i za naslove djela, te ih povezati sa svim varijantnim oblicima koji se javljaju na publikacijama izvornih djela, kao i njihovih prijevoda, preradbi itd. koje knjižnica posjeduje“⁴⁰.

Kao nadzirane pristupnice bibliografskom zapisu ICP zahtijeva uvrštavanje pristupnica za *djela/izraze* i za stvaratelje djela. Za izradu autoriziranih podataka za audiovizualno *djelo/izraz*, a to je stvarni naslov ili kombinacija stvarnog naslova s usvojenom pristupnicom za ime stvaratelja djela, neophodno je ustanoviti dodatne odredbe kako bi ti podaci bili konzistentni. Dio odredbi PPIAK-a o jedinstvenom stvarnom naslovu (čl. 17) može se primijeniti na audiovizualnu građu, međutim, nema odredbi koje se odnose na oblik pristupnice (stvarni naslov ili kombinacija naslov/stvaratelj) i na navođenje dodatnih podataka (opća oznaka građe, jezik, godina produkcije i sl.). Isto tako nema odredbi kada se s jedinicom audiovizualne građe postupa kao s anonimnom jedinicom. Za izradu jedinstvenog stvarnog naslova za audiovizualnu građu potrebno je pravilnikom u potpunosti regulirati taj segment autoriziranih podataka.

Premda postoje primjeri kataložne prakse u kojima je kao neophodna pristupnica bibliografskom zapisu za isto djelo jednom uvrštena usvojena pristupnica za ime redatelja, drugi put glavni stvarni naslov, a treći put jedinstveni stvarni naslov djela, ipak, tendencija je određivanje glavnog stvarnog naslova (prema RDA-u) kao neophodne pristupnice bibliografskom zapisu, te u manjoj mjeri jedinstvenog stvarnog naslova. Pored toga, novija kataložna praksa

³⁹ Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima. Nav. dj.

⁴⁰ Willer, Mirna; Alenka Šauperl; Marija Petak; Marijana Tomić. Jedinstveni stvarni naslov : zašto nam je potreban više nego ikad? // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2(2011), 93-119. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/103>

prihvatila je uvrštavanje dodatnih usvojenih pristupnica za imena osoba/obitelji/tijela navedenih ne samo u podacima o odgovornosti, nego i u napomenama. Takav pristup zahtijeva izradu velikog broja preglednih zapisa, a njegova je ekonomičnost dvojbena.

Pri određivanju pristupnica svakako treba razlikovati pojedine vrste audiovizualne građe. U stvaranju filmskog djela režija daje temeljno stilsko obilježje filma kao cjeline. Budući da se odgovornost redatelja kao glavnog autora filma, pored same režije, odnosi i na planiranje snimanja, upravljanje igrom glumaca, radom scenografa, kostimografa, snimatelja, te montažom,⁴¹ kao autora filmskog djela treba uzeti redatelja jer je njegov udio u stvaranju i realizaciji filmskog djela najbitniji i djelo mu pripada kao duhovno vlasništvo. U okviru funkcionalnosti bibliografskog zapisa ime redatelja ima visoku vrijednost u odabiru, identifikaciji i odabiru *djela/izraza* jer objedinjuje sve njegove bibliografske jedinice i ograničava rezultate pretraživanja. Pored toga, putem signature kao identifikatora *jedinice građe*, ime redatelja okuplja na jednom mjestu sva njegova djela u određenoj zbirci i olakšava korisnicima odabir i dobivanje tražene jedinice. Navedeni razlozi pokazuju da je potrebno usvojenu pristupnicu za ime redatelja uvrstiti kao neophodnu pristupnicu bibliografskom zapisu filmskog djela.

Kao dodatne pristupnice potrebno je uvrstiti usvojene pristupnice za imena osoba/obitelji/tijela s posebnim odgovornostima (scenarist, animator, snimatelj, skladatelj, glumac). U odnosu na značaj stvaralačkog udjela u pojedinim vrstama/žanrovima filma, mogu se uvrstiti i dodatne pristupnice za imena koreografa, kostimografa i sl.

Posebnu pažnju potrebno je posvetiti hrvatskom filmu, kako u navođenju detaljnih podataka o odgovornosti (redatelj, scenarist, producent, animator, snimatelj, skladatelj, glavne uloge, autor adaptiranog djela, producerska kuća), tako i u izradi autoriziranih podataka za navedene autore.

Značaj režije u stvaranju televizijske serije, emisije, reklame, glazbenih spotova i sl. podređen je zakonitostima žanra, televizijske produkcije i sl., te se redatelj ne može uzeti kao autor djela. Za te jedinice građe funkciju neophodne pristupnice ima glavni stvarni naslov naveden u bibliografskom zapisu, a sporedni stvarni naslovi (izvorni, usporedni i dr.) navedeni u bibliografskom zapisu imaju funkciju dodatne pristupnice. Pored ovih nenadziranih pristupnica, kao dodatne pristupnice mogu se uvrstiti i nadzirane pristupnice za imena onih autora čiji se doprinos smatra značajnim.

⁴¹ Filmski leksikon. Nav. dj.

Zaključak

U radu je analiziran problem određivanja primarnog autorstva za audiovizualno djelo. Uz prikaz zakonskih odredbi o autorskom pravu, te bibliografskih standarda i pravilnika u segmentu navođenja podataka o odgovornosti i uvrštavanju pristupnica bibliografskim zapisima, navedeni su i primjeri kataložne prakse nekoliko nacionalnih i narodnih knjižnica. Prikazana je učinkovitost jednostavnog pretraživanja kataloga prema imenu redatelja, glavnom stvarnom naslovu i jedinstvenom stvarnom naslovu.

Kada u stvaranju audiovizualnog djela sudjeluje više osoba/obitelji/korporativnih tijela koji snose sveukupnu odgovornost za djelo ili posebnu odgovornost za određeni segment djela, potrebno je utvrditi kome pripada primarna odgovornost. U radu su izloženi argumenti koji upućuju na određivanje redatelja kao primarnog autora filmskog djela i uvrštavanje usvojenog oblika za ime redatelja kao neophodne pristupnice bibliografskom zapisu filmske jedinice građe.

Za korisnike kataloga, ime redatelja kao neophodna pristupnica ograničava pretraživanje i olakšava pronalaženje, identifikaciju, odabir i dobivanje tražene jedinice filmske građe. Korisnicima knjižnica u kojima je moguć slobodan pristup fondu time je olakšano dobivanje tražene jedinice, jer kao element signature ime redatelja okuplja na jednom mjestu sva njegova djela.

Kataložni pravilnici na različit način određuju vrstu i broj pristupnica za audiovizualnu građu. Kako kriteriji u određivanju značaja redatelja u stvaranju audiovizualnog djela uključuju zakonodavstvo, teoriju filma, tradiciju te razne aspekte filmskog stvaralaštva, pravilnikom je potrebno donijeti dodatne odredbe o primarnoj odgovornosti za djelo. Pored toga, izradu autoriziranih podataka za *djelo/izraz* za audiovizualne jedinice građe potrebno je detaljno regulirati, od određivanja uvjeta kada se autorizirani podaci izrađuju, do utvrđivanja elemenata koje ti podaci trebaju sadržavati.

LITERATURA

Catalogage des vidéogrammes : rédaction de la description bibliographique : FD Z 44-065 septembre 1998. Paris : AFNOR, 1998.

Constitution de references bibliographiques : livret de prescriptions techniques [citirano: 2014-07-30]. Paris : Ministere de la culture, 2001. Dostupno na: http://www.culture.gouv.fr/culture/dp/inventaire/extranetIGPC/normes/constit_normesbiblio.pdf

Copyright law of the United States [citirano: 2014-07-30]. Dostupno na: <http://www.copyright.gov/title17/circ92.pdf>

Direktiva Vijeća 93/98/EEZ od 29. listopada 1993. kojom se usklađuje trajanje zaštite autorskog prava i određenih srodnih prava [citirano: 2015-07-30]. Dostupno na: <http://www.mvep.hr/pre/default.aspx?p=17.20>

The director is the principal author of a motion picture [citirano: 2014-07-30]. Dostupno na: <http://www.copyright.gov/eco/help-author.html>

Filmski leksikon [citirano: 2014-07-30] / urednici Bruno Kragić, Nikica Gilić. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2003. Dostupno na: <http://film.lzmk.hr/>

Guidelines for authority records and references : formerly Guidelines for authority and reference entries / recommended by the Working Group on an International Authority System ; approved by the Standing Committee of the IFLA Section on Cataloguing and the IFLA Section on Information Technology. 2nd ed. revised by the IFLA Working Group on GARE revision. München : K. G. Saur, 2001.

Horvat, Aleksandra. Knjižnični katalog i autorstvo. Rijeka : „Benja“, 1995.

IFLA cataloguing principles : the statement of International cataloguing principles (ICP) and its glossary : in 20 languages / edited by Barbara B. Tillett and Ana Lupe Cristan. München : K. G. Saur, 2009.

ISBD : međunarodni standardni bibliografski opis / preporučila Skupina za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela i predgovor napisala Ana Barbarić]. Objedinjeno izd. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2014.

ISBD(ER) : međunarodni standardni bibliografski opis elektroničke građe : prerađeno izdanje ISBD(CF)-a, međunarodnoga standardnoga bibliografskog opisa računalnih datoteka / preporučila Radna grupa za pregled ISBD(CF)-a ; [s engleskoga prevele, hrvatske primjere odabrale i izradile Tanja Buzina i Sofija Klarin]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2001.

ISBD(NBM) : međunarodni standardni bibliografski opis neknjižne građe / preporučila Komisija za pregled ISBD-a ; odobrio Stalni odbor Sekcije za katalogizaciju Međunarodne federacije bibliotekarskih društava i ustanova ; [s engleskog prevela,

hrvatske primjere odabrala i izradila Vedrana Juričić]. Prerađeno izd. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1993.

Izjava o Međunarodnim kataložnim načelima [citirano: 2014-07-30] / prevela Mirna Willer. 2009. Dostupno na: http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/icp/icp_2009-hr.pdf

KatNUK (COBBIS) [citirano: 2015-09-12]. Dostupno na: <http://www.cobiss.si/scripts/cobiss?command=CONNECT&base=50001>

Linee guida per la catalogazione del materiale audiovisivo e musicale [citirano: 2014-07-30]. Roma : SBN, 2007. Dostupno na: <http://www.biblio.units.it/images/SBN/Lineeguida/AVM+MUSICA.pdf>

PREKAT : priručnik za enostavno uporabo katalogizacijskih pravil [citirano: 2014-07-30] / uredili Zlata Dimec, Matjaž Hočevar, Irena Kavčič. Ljubljana : Narodna in univerzitetna knjižnica, 2001. Dostupno na: <http://www.nuk.uni-lj.si/prekat/prekat>

RDA : resource description & access. 2013 revision. Chicago : American Library Association, 2013.

Regole italiane di catalogazione : (REICAT) : bozza complessiva [citirano: 2014-07-30]. Versione riveduta e aggiornata, Gennaino, 2009. Roma : Istituto centrale per il catalogo unico delle biblioteche italiane e per le informazioni bibliografiche, 2009. Dostupno na: http://www.iccu.sbn.it/upload/documenti/REICA_bozza_complessiva_genn2009.pdf

Salokannel, Marjut. Ownership of rights in audiovisual productions : a comparative study. Boston : Kluwer Law International, 1997.

Turković, Hrvoje. Tipovi filmskih vrsta [citirano: 2015-07-30]. // Hrvatski filmski ljetopis 12, 47(2006). Dostupno na: http://www.hfs.hr/hfs/ljetopis_clanak_detail.asp?sif=1677

Uvjeti za funkcionalnost bibliografskih zapisa : završni izvještaj / IFLA-ina Studijska skupina za uvjete za funkcionalnost bibliografskih zapisa ; odobrio Stalni odbor IFLA-ine Sekcije za katalogizaciju ; [s engleskog prevela Tinka Katić]. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004.

Verona, Eva. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Pretisak. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2008-2009. Dio 2: Kataložni opis. 2008.

Weber, Mary Beth; Fay Angela Austin. Describing electronic, digital and other media using AACR2 and RDA. New York : Neal-Schuman Publishers, 2011.

Willer, Mirna. Regole italiane di catalogazione REICAT. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 52, 1/4(2009), 247-253. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/99>

Willer, Mirna; Ana Barbarić. Međunarodna kataložna načela : prikaz i analiza. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 52, 1/4(2009), 18-62. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/99>

Willer, Mirna; Alenka Šauperl; Marija Petak; Marijana Tomić. Jedinstveni stvarni naslov : zašto nam je potreban više nego ikad? // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 54, 1/2(2011), 93-119. Dostupno i na: <http://www.hkdrustvo.hr/vbh/broj/103>

Winick, Raphael. Intellectual property, defamation and the digital alteration of visual images [citirano: 2014-07-30]. // Columbia-VLA Journal of Law & the Arts 143(1997). Dostupno na: <http://cyber.law.harvard.edu/metaschool/fisher/integrity/Links/Articles/winick.html>

Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima [citirano: 2015-07-30]. Dostupno na: <http://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/306987.html>